

posamezniki sprejeli zelo hitro. Kritike novega Pravopisa so bile ugodne, redakcije posameznih časopisov pa so se trudile, da preko svojih rubrik čim podrobneje seznanijo publiko s posameznimi določbami. Res so se oglasili nekateri nezadovoljnejši, toda njihov ugovor se je omejeval skoraj le na primere, kjer so morali menjati svoje dosedanje navade.

V novem Pravopisu so, razumljivo, tudi določene pomanjkljivosti ali nedoslednosti, so določbe, ki že zdaj zbujaajo pomisleke in jih bo nova izdaja morala popraviti. Vendar so takšni primeri v veliki manjšini, tako da predstavlja novi Pravopis ne samo veliko zgodovinsko kulturno zmago stare jezikovne zamisli, ampak tudi delo znatne znanstvene vrednosti.

Vatroslav Kalenik

¹ Podpisniki »Dunajskega knjižnega dogovora« iz leta 1850: Ivan Kukuljević, Dimitrije Demeter, Ivan Mažuranić, Vuk Stefanović Karadžić, Vinko Pacel, Franc Miklošić, Stefan Pejaković in Djuro Daničić.

² Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika, Zagreb 1960 (v latinici) in Novi Sad 1960 (v cirilici).

³ Glej anketo »Letopisa Matice srpske« iz leta 1953 in 1954 in »Zaključke novosadskega dogovora« z dne 10. XII. 1954.

⁴ Radomir Aleksić, Aleksandar Belić, Miloš Hadžić, Josip Hamm, Mate Hraste, Ljudevit Jonke, Radovan Lalić, Slavko Pavešić, Pavle Rogić, Mihailo Stevanović in Jovan Vuković.

⁵ Take dvojnosti niso več srbski ali pa hrvatski leksemi, temveč so v našem času samo inačice, ki jih karakterizira različna pogostnost uporabe v vzhodnem oziroma zahodnem sh. jezikovnem območju.

⁶ Dragutin Boranić: Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb 1951, Aleksandar Belić: Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika, Beograd 1950.

⁷ Termin »fonetičen« je seveda treba tukaj razumeti kot pogojen termin. Nihče namreč ne misli, da je n. pr. možno 45 angleških glasov napisati s 30 znaki sh. abecede.

⁸ Za gramatično interpunkcijo se uporabljajo še nazivi: latinska, nemška ali ruska, za logično pa še nazivi: romanska, francoska, stilska, sintaktična.

JEZIKOVNI PABERKI

Imena Zjot, Zjut. V Proteusu XXIII, 1960-61, 50 je D. Novak objavil krajšo notico o breznu *Veliki Zjod* v Graščici ob Kolpi. Ker navaja Pletersnik apelativ *zijút, zjút* (m.) »der Abgrund« in ker imamo ta imenski tip sporočen iz okolice Starega Trga na Belokranjskem v pluralni obliki *Zjuti*, je pisava *Zjod* seveda samo primer laične hiperkorektnosti pri »poknjizenju« narečnega imena. Glasi se verjetno *Zjot* poleg *Zjut*, ker se v belokranjskih govorih sliši -o- poleg -u- za stari slovanski nazal -on- (Ramovš, HGr. VII 137). Izhajati moramo iz oblike *z(i)ějjonъ*, kar kaže na zanimiv slovanski arhaizem. Današnjih oblik ne bi mogli niti s sredstvi slovenske dialektologije niti primerjalne slovanske slovnice razložiti drugače, kakor s pomočjo starega -ont- fermenta za sedanjaški aktivni particip h glagolu *zjati, zějon*, sln. *zijáti, zijám*. Pletersnik navaja po Erjavčevih podatkih za Primorsko v istem pomenu tudi apelativ *ziját* (f.) poleg imena *Zijati*. Formalno bi to obliko lahko primerjali s tvorbami tipa *blagobyti, blagodat*, torej infinitivi, ki so postali i-jevski samostalniki z abstraktno funkcijo. Čeprav je mogoče, da se je redki tip *ziját* razvil šele analogično, bi vendarle opozoril, da pozna tudi litavščina enako tvorjen samostalnik *žiótys* (f. pl.) »tiefe Kluft« h glagolu *žióti, žióju* »zijati«.

Pustimo ob strani številne slovanske glagole, kakor n. pr. *zevati, zehati, ziniti* Iz prastare onomatopoične osnove *ghē(i)-, ghī-, ghija-* (Walde — Pokorny, VWIdg. I 548) in problematiko slovanskega *zjati, zějon* (Vasmer, REW I 465 z literaturo), in posvetimo nekaj pozornosti samo deležniškemu formantu -ont-. Znano je, kako se je particip prez. akt. razvil v praslovanščini. Končnica -onts v maskulinu nom. sg. je dala -y v tipu *nesy, vědy*; analogično sekundarno -int pri glagolih III. in IV. vrste je dalo -en-, n. pr. *chvalen*. V vseh drugih oblikah pa se je -ont- podaljšalo s sufiksom -jo-, od koder imamo danes -č v tipu *mogoč*. Ker je isti sufiks izpričan tudi v litavskem sedanjiškem participu, je ta oblika zelo stara. Do historične dobe slovanskih jezikov se je od starega, nepodaljšanega -ont- ohranilo samo nekaj ostankov, ki so verjetno izgubili deležniško funkcijo, še preden je bil kasnejši particip posplošen. Med takšne ostanke spada slovensko *mogotec, roža mogota* poleg ruskega *mogutá*, staro češ. *mohutý* ali slovensko *vrótek*, sbh. *vrutak*, staro rusko *vrutъсь* »izvir« iz *vrōntъskъ* h glagolu *vreti*. Enako je tvorjeno litavsko rečno ime *Virintá* in nemško *Wörnitz* <*varentia* (Pokorny, Beitr. zur Namenforschung V, 1954, 92). Morda spadajo sem tudi ruska rečna imena tipa *Reutъ* (Vasmer, Ann. Acad. Fennicae B. XXVII, 1922, 340 in Mel. Pedersen 395).

Slovensko *z(i)jôt*, *z(i)jût* je torej presenetljivo arhaična oblika s stališča primerjalne slavistike. Toda tudi infinitivni tip *zijât* je zelo redek, v knjižni slovenščini se v večjih množinah pojavi šele v cerkvenoslovanskih in ruskih izposojenkah. Oboje se je ohranilo samo v obrobni narečjih. Na osrednjem slovenskem ozemlju najdemo kot apelativa in toponimične baze mlajše oblike, kakor n. pr. *zijava*, *zijavka*, *Zijalo*, *Zijavnica* poleg adj. *Zijala Peč*, izvedene iz deležnika na -l.

Popolnoma osamljen pa ta primer vendarle ni. Analogno je tvorjen tudi apellativ *zibote* »močvirje« poleg toponima *Zibot* ali *Ziboti* pri Pišecah, čeprav je Kovachič, ČZN XVI, 1920, 46 izvajal to ime iz nekega antroponima in primerjal s tem nemška štajerska imena *Seibersdorf*, zapisano prvič leta 1190 *Sibotsdorf*. Koroškemu *zibi*, *zibe*, *ozibi* »močvirje« pa odgovarja staroruski apellativ *zybb* »močvirje«. Osnova je glagol *zybati*, izpričana tudi v številnih drugih imenskih tipih, n. pr. *Zibel*, *Zibnik*, *Zibovnik*, *Zibika*, sbh. *Zibala* pri Konjicu in rusko reka *Zybkaia*.

Slovenski dial. *pôzre* »deklica«. Osrednje štajersko *pozre* (n.) gen. *pozreta* »dekle v starosti 10 do 12 let« je zanimiva beseda, ki jo Pleteršnik po mojem mnenju neupravičeno primerja s *posre* »otročaj, smrkavec« iz *sirati*, *sero*¹¹ »cacare«, ampak je treba misliti na izvedenko iz *zřeti*, *zřjo*¹², sln. *zřeti*, *zřem*. V slovenščini sicer danes manjkajo vmesni členi, ki bi semantično pojasnili to besedo, saj je *pozor* »Achtung« novoknjižna izposojenka in samo pri Vodniku imamo izpričan glagol *pozreti* »pogledati« poleg splošnoslovanskega *ozreti se*, *ozirati se*. Vendar imamo v čeških dialektih besede, kakor n. pr. valaško *ozora* »grdoba«, laško *ozera* »grda ženska«, moravsko slovaško *ozora* »nekoliko prifrknjeno dekle« poleg slovaškega *ozora* in *ozorný* »velik, ogromen, grd«. Za te besede misli Machek, ESC 346, da kažejo na pomenski razvoj »oseba, uročena od hudobnega očesa« in zato »grda«, ter primerja s poljskim dialektičnim glagolom *oziorać* »uročiti«. Seveda je vprašanje, če smemo tudi pri *pozřeti* izhajati iz enake semantične zveze. Slovensko dialektično *pozoren* pomeni »prisojen« (Vrsno), prim. češ. *pozorný* »pozoren, prosojen«, toda rusko in bolgarsko *pozór* je »sramota« in kljub današnjim pomenom v drugih slovanskih jezikih je treba suponorati najstarejše pomene »videz, pozornost vzbujajoče dejanje, sramota«. Slovensko *pozbre*¹³ ali *pozore*¹⁴ bi moglo pomeniti kratkomalo deminutivno obliko »spogledljivka« ali »sramotica«.

Ker so apelativa s pomeni »fant, dekle« nagnjena k različnim iregularnostim, evfemične ali ekspresivne narave, je težko reči, katera od gornjih rekonstrukcij bi bolje odgovarjala. Za besede tipa *deklica*, *dekla*, *dekle*, čak. *dikla* Berneker, SEW I 197 ni našel formalne zadovoljive razlage, čeprav je jasno, da spada k splošno-slovanskemu *deva*. Zahodnje slovensko *čēča* (Banjščica), *čēčica* (Ter), *čēčā* (Livek), *čēčarna* (pri Bevku) je izpričano tudi v koroško nemškem *tshätsche* (Lessiak, Mda. von Pernegg § 55), pri Grimmu *Zätsche*, *Zätsche*. Po poreklu je to nekakšna internacionalna onomatopoeja iz otroškega jezika in ne nemška izposojenka. Nedokončno pojasnjeno pa je še sln. *pūnca*, *pūnčka*, *pūnica*. V XVI. stoletju pomeni *punica* (Trubar), *polnica* (Megiser) »tašča«. Miklošič je to izvajal iz italij. *pulcella*, Koštiál iz bavarskega dial. *bunze* »pečat, sramota«, Škrabec iz slovanskega *poln*, Skok pa je primerjal s hrv. *puca*, *pucica* in dubrovniškim *pūncjela* ter vezal z istrskoromanskim *fetsore* (ZRPh XXXVIII 545), kasneje (ZRPh LIV 208) pa je sprejel Miklošičevo razlago.

Izredna produktivnost konzonantnih -ent- osnov tipa *agne*¹⁵, *dēte*¹⁶, v slovenščini zasluži posebno pozornost. Ramovš je svoj čas razlagal antroponima tipa *France*, *Tone*, *Jure* kot prvotne vokative, ki so se kasneje v deklinaciji naslonili na gornje samostalnike. Izredna pogostnost priimkov tipa *Črne*, *Strle*, *Petre* poleg severovzhodnih tipa *Blagájne* itd. pa bi vendarle zahtevala drugačno razlago, ker so se začela tvoriti že davno preden je zamrl vokativ kot kazus. Bolj verjetno je, da so bila prvotno antroponima na -ent- popolnoma sinonima z imeni na -itjo: *Petrē* je »Petrov sin« kakor *Petrič*; enako *Črne* poleg *Črnič* itd. Na skrajnem vzhodu sedanje Poljske in dalje v Beli Rusiji se tudi pojavljajo tvorbe na -ent- v podobni patronimični funkciji. Ta tip današnjih priimkov je omejen na Slovenijo in na hrvaško Zagorje. Kmalu za Zagrebom popolnoma izgine. To se sklada s starejšim stanjem, izpričanim pri starih slovanskih antroponimih v današnjih toponimih. V Sloveniji je znana samo neznatna peščica toponimov iz antroponimov na -itjo, ogromno pa jih je iz antroponimov na -ent- (glej Ramovš, HGr. II 251). Areali teh imenskih tipov vzbujajo sum, da gre pri njih za reflekske praslovanskih plemenskih jezikovnih razlik, ki so se kasneje zelo posplošili tudi pri apelativih. Natančnejši primerjalni in historični študij medsebojnega razmerja teh imenskih tipov bi bila seveda snov za disertacijo.

France Bezljaj